

Kitap Tanıtımı

Kuzey Kafkasya’da Çerkeslere Uygulanan Politik Baskılar (1918-1940)
(Политические репрессии черкесов на Северном Кавказе (1918 – 1940-е гг.))
Ayşat K. Şaparova
Nalçik: İGİ KBNTS RAN, 2017. 824 s.

Marat Gubjokov*
Çev. Murat Topçu-Papşu

Her ülkenin tarihinde geçmişin farklı biçimlerde okunan sayfaları var ve bunların yorumlanması sık sık karşıt görüşlerin çatışmasına yol açıyor. Radikal sosyal dönüşümlerin yaşandığı ve Rusya İmparatorluğu’nun çehresini kökten ve geri dönülmez biçimde değiştiren 20. Yüzyıl, Rusya tarihinde uzun süre böyle tartışmalı bir dönemi olarak kalacak. Rusya İmparatorluğu’nun boşalttığı geniş alanı yeni ve toplum düzeninde tamamen farklı ilkeleri olan büyük Sovyet devleti doldurdu. Fakat ülkenin, Çerkesler de dahil istisnasız bütün halklarının bunun için ödemek zorunda kaldığı bedel aşırı yüksek oldu. Sovyet işçi-köylü devletinin sosyal standartlarına uymayan Çerkes aydınları ve seçkinleri bu dönemin temelsiz politik baskılarının kurbanları oldular.

Politik baskı ve etnik temizlik konusunu oldukça ayrıntılı ortaya koyan ülkemiz tarih yazımında, SSCB’nin diğer halklarının kaderini paylaşan Çerkeslerin temsil edilmemiş olması çelişkilidir. Rusya Bilimler Akademisi Kabardey-Balkar Beşeri Araştırmalar Enstitüsü

---

* Marat Gubjokov – Tarih Bilimleri Adayı, RF Adıgey Devlet Üniversitesi, T.M. Keraşev Beşeri Araştırmalar Enstitüsü (ARİGİ) Etnoloji ve Halk Sanatı Bölümü. *Vestnik nauki ARİGİ*’de yayınlanan yazısının çevirisidir (№18 (42) s. 166-168).

bilimsel arşiv bölümü başkanı Aysat K. Şaparova tarafından yayına hazırlanan çalışma bu bakımdan daha da değer kazanıyor.

Şaparova için bu sadece akademik bir araştırma konusu değil, sonuçlarını bizzat yaşadığı bir olay. Anne babası – Kuçuk Cambek-Gireyeviç Tazartukov ve Aslıhan Titovna Konova – kendi vatanlarından uzakta, politik baskıdan kaçan çok sayıda Çerkesin sığındığı Çeçenistan’da karşılaştılar. Babası gibi birçokları, Sibiryaya sürgününü yaşayanlar ve Büyük Anayurt Savaşı’nın (İkinci Dünya Savaşı) ateş çemberinden geçenler de doğdukları topraklara bir daha dönemediler. Kuçuk Tazartukov’un ailesi için Çeçenistan ikinci ev oldu. Aysat Şaparova da burada, Assinovskaya köyünde doğdu. Ailesi Çerkesya’ya ancak 1970’li yıllarda dönebildi.

Şaparova’nın aile tarihine duyduğu büyük ilgi zamanla çok sayıda Çerkes ailesine dokunan bu trajedinin derinlerine inme, kurbanlarının acılı öykülerini ortaya çıkarma isteğine dönüştü. Kabardey-Balkar Beşeri Araştırmalar Enstitüsü arşivinde “Büyük Terör” yıllarında baskıya uğrayan tanınmış bilim ve kültür insanları için bölümler kurulmasını sağladı. Şaparova ayrıca toplum avukatlığı misyonu da üstlenerek Kabardey-Balkar Politik Baskı Kuruluşu nezdinde, iftiraya uğrayan ve suçsuz yere mahkum edilen Çerkeslerin itibarının iade edilmesini, mağdurların birçoğunun rehabilitasyon hakkı elde etmesini sağladı.

Aysat Şaparova tarafından Nalçik’te 2017 yılında yayınlanan *Kuzey Kafkasya’da Çerkeslere Uygulanan Politik Baskılar (1918–1940)* (Politicheskiye repressii çerkesov na Severnom Kavkaze (1918-1940 gg.) adlı kitap bu misyonun devamı sayılabilir. 824 sayfalık geniş hacimli kitap, arşiv belgelerinden ve geçmişin trajik olaylarına tanıklık edenlerin anılarından oluşuyor. Kaynak kişilerin birçoğu, siyasetten tamamen uzak, sadece sınıf aidiyetleri nedeniyle kurban olan aristokrat ailelerin temsilcileri. Kafkas Savaşı’ndan sonra çok uzun ve sancılı şekilde kendine gelebilen Çerkes halkının en iyi niteliklerini taşıyan, vicdanlı ve çalışkan, bilgiye değer veren ve halkının aydınlanması için çaba gösteren bu insanlar “kızıl terör” ve ardından da onlarca yıl süren sistemli baskı yıllarında yok edildi.

Çerkeslere Uygulanan Politik Baskılar soyutlama yapabilen, metinden uzaklaşabilen profesyonel bir tarihçi için bile çok ağır bir kitap... Her öykünün ardında yakınların ölümü, sürgünün dehşeti,

hayattan çalınan yıllar, parçalanan aileler ve yok olan umutlar var. Okuyucu konunun derinliğine indikçe hissettikleri, kitabın kalın kapağının altından dökülerek ve bizi bu çağdan ayıran zamanın kalın tabakasından sızarak elle tutulur bir acıya dönüşüyor.

En etki uyandıran kaynaklardan biri de kitabın başında yer alan ağıtlar (*ğıbze*). Bu ağıtların hüznünlü tınıları, Sovyet döneminin coşkulu marşlarını ve sosyalist inşanın başarıları hakkındaki zafer nutuklarını bastırarak, kitabın son sayfasını çevirinceye kadar okuyucunun zihninde çınlıyor.

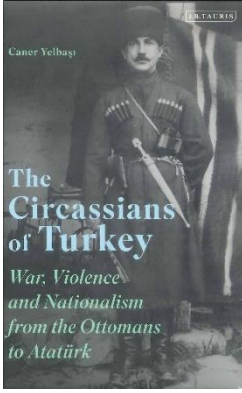
Yakınları hiç iz bırakmadan ortadan kaybolan, kendileri hapse atılan, kamplara sürülen, Sibiryaya ve Orta Asya'daki özel yerleşimlere yollanan kişilerin anıları kitapta ağırlığı oluşturuyor. Birçoğu başarılarına gelecekleri sezerek, ailelerini kurtarmak amacıyla bütün Kafkasya'ya dağılmak zorunda kalmış. Azerbaycan, Dağıstan, Çeçen-İnguşetya, Osetya, Abhazyaya ve Gürcistan Çerkes ailelerin sığınağı olmuş. Bazıları da uzaklara, Türkiye, Fransa ve diğer ülkelere gitmiş.

Bu insanların sade öyküleri en zor zamanlarda bile yaşama dirençlerini, cesaretlerini, insan sevgilerini yitirmediklerine tanıklık ediyor. Acı öykülerini anlatanlar intikam duygusuyla dolu değiller. Kendilerine ve ailelerine bu acıları çektirenlerin adlarını anmıyorlar. Tek istisna 1920–30'lu yıllarda Kabardey-Balkar'ın muktedir yöneticisi Betal Kalmıkov sayılabilir. Kötülüğün kişileşmiş hali olarak görülen Kalmıkov, insan ahlakının bütün ilkelerini çiğneyen şeytani bir karakter olarak birçok anıda karşımıza çıkıyor.

Anlatıcılar ailelerine yaban ellerde hayatta kalmaları için yardım eden, son dilim ekmeklerini onlarla paylaşan, onları devletin her şeyi gören gözünden saklayarak kendi yaşamlarını tehlikeye atan insanları derin bir minnetle anıyor.

Kitabın son bölümünde ailelerin kişisel arşivlerinden çeşitli belgeler, dilekçeler, mahkeme kararları ve politik baskı kurbanlarının zorlu rehabilitasyon süreçlerini gösteren resmi belgeler sunulmuş.

Çerkeslere Uygulanan Politik Baskılar kitabı, kuşkusuz, Sovyet iktidarı yıllarında yıkıcı müdahalelere uğrayan Çerkes toplumunun tarihiyle ilgili sonraki kapsamlı çalışmalar için temel olacaktır. Bu çalışmanın yayınlanması hakikatin aydınlanması yolunda çok önemli bir aşamadır. Hafızasızlıktan gerçek bilgiye giden yol her zaman zorludur, fakat bu yol yürünmek zorunda...

The Circassians of Turkey: War, Violence and Nationalism from the Ottomans to Atatürk

Caner Yelbaşı

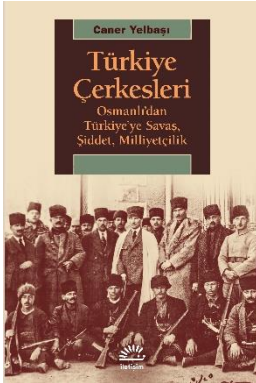
I.B.Tauris: 22 Aug. 2019. 556 p.

ISBN-10: 1788314476

ISBN-13: 978-1788314473

Arka Kapak Yazısı

Çerkesler, 1864'te Rusya'nın Kafkasya'yı ele geçirmesinin ardından Osmanlı İmparatorluğu'na sürgün edildiler ve Tuna eyaletleri, Teselya, Suriye, İç Anadolu ve Marmara Denizi'nin güney kıyıları başta olmak üzere imparatorluğun birçok yerine yerleştirildiler. Rusya ile yapılan savaşların deneyimli gazileri olarak birçok Çerkes Osmanlı İmparatorluğu'nun paramiliter gruplarına dahil edildi ve daha sonra Kurtuluş Savaşı'nda her iki tarafta da savaştı. Caner Yelbaşı kitabında, 1918'den sonraki kaotik yıllarda Kuzeybatı Anadolu Çerkeslerinin oynadığı karmaşık ve önemli rolü ortaya koyuyor. Bu kitapta bahsedilen Çerkeslerin bir kısmı resmi Türk tarihçiliği tarafından ya ilk başta Osmanlı Hükümeti tarafını tuttukları için ya da Ankara'da Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülen milli hareketten bir noktada ayrıldıkları için sık sık "hain" olarak nitelendirildiler. Bu çalışma, bu anlatıyı, Çerkeslerin İmparatorluk ve Cumhuriyet topraklarındaki varlıklarını bazen örtüşen ve bazen de birbiriyle çelişen akrabalık ve politik sadakat bağları üzerinden ortaya koyarak revize etmektedir. Yelbaşı, erken cumhuriyetin kurulmasında Çerkeslerin ne kadar etkin bir rol oynadıklarını ve Kemalist rejimin Türkleştirme politikalarının 1918'den sonraki yirmi yılda dünyalarını nasıl bozduğunu ortaya koymaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri gibi çeşitli birincil kaynakları ve hatıralar, basın gibi ikincil materyalleri kullanan bu kitap, Kürtler veya Ermenilerden farklı olarak, henüz Türkiye çalışmalarında bilimsel olarak dikkat çekmeyen bir azınlığa ışık tutuyor. Bu nedenle Ortadoğu, Osmanlı ve Türkiye çalışmaları alanlarındaki bilim adamları için hayati bir kaynak olacaktır.

Türkiye Çerkesleri
Osmanlı'dan Türkiye'ye Savaş, Şiddet,
Milliyetçilik
Caner Yelbaşı
İletişim: 2019. 288 s.
ISBN 9789750527685

Arka Kapak Yazısı

“Erken Cumhuriyet dönemi idarecileri için Çerkeslik hatırlanmak istenmeyen Osmanlı geçmişini, İstanbul ve Ankara arasındaki iç savaşı ya da 'hain' Çerkes Ethem'i anımsatan bir olguydu. Diğer taraftan, nüfusunun büyük bir kısmı köylerde ve kırsal bölgelerde bulunduğu için Çerkeslerin tamamen asimile edilmesi ya da Türk kimliğinin benimsetilmesi gerçekleşmedi.”

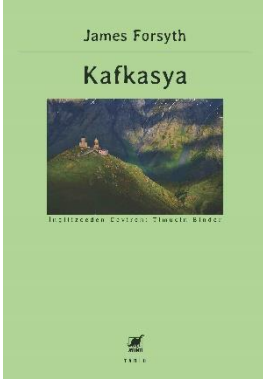
Caner Yelbaşı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Cumhuriyet dönemine uzanan ulus-devlet inşa sürecinde Çerkeslerin serencamını anlatıyor.

Büyük ayrışma ve kırılmalara sahne olan 1919-1920 kesitinin, bu süreçte özel bir yeri var. Padişahı ve İstanbul Hükümeti'ni destekleyen Çerkesler - ve Kuva-yı Milliye ile Ankara Hükümetine destek veren Çerkesler. .. Çerkes paramiliter güçleri ile Ankara hükümeti arasında işbirliği - ve rekabet... Güçlü ve saygın müttefikten hasma dönüşen Çerkes Ethem “meselesi”... Çerkes Ethem'in tasfiyesinden sonra İzmir'de Yunan işgali altındaki bölgede toplanan dar katımlı “Çerkes Kongresi” - ve büyük Çerkes çoğunluğunun bu “ayrılıkçı” girişime kayıtsızlığı...

Kitap, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da Çerkeslerle ilgili tehdit algısının uzun süre devam ettiğini anlatıyor. Bu algının oluşmasında, gerek Çerkes Ethem tecrübesinin hafızadaki izleri ve Mustafa Kemal'e karşı İttihat ve Terakki muhalefetine bazı önde gelen Çerkeslerin yer alması; gerek Çerkeslerin itibarlı bir mevki tuttukları eski rejimin kalıntıları gibi görülmeleri rol oynamış. Ancak zamanla, rejimin Çerkeslerle ilgili tehdit algısının ortadan kalktığı görülüyor. Dahası,

özellikle devletin güvenlik aygıtında geniş bir istihdam alanı buluyorlar. Dil ve kimlik haklarıyla ilgili "meseleler" ise ancak 1950'lerden sonra kendini yavaş yavaş duyurmaya başlayacak...

Türkiye Çerkeslerinin son yüz yıllık tarihi hakkında temel başvuru kaynağı niteliğinde bir eser.

Kafkasya
(The Caucasus - A History)
James Forsyth
Çev. Timuçin Binder
Ayrıntı: 2019. 912 s.
ISBN: 978-605-314-398-7

Arka Kapak Yazısı

Elinizdeki bu kitap Kafkasya'yı enine boyuna inceleyen büyüleyici bir çalışma. Avrupa, Asya ve Ortadoğu'nun sınırlarında yer alan bu karmaşık bölgenin tarih öncesinden bugününe ışık tutan, Kafkasya'nın tarihini bir bütün halinde sunan kitap, modern tarihçiliğin emsalsiz örneklerinden biri. Kafkasya binlerce yıl boyunca birbirleriyle kesişen göç, istila, ticaret ve kültür yollarının bir merkezi; Avrupa ile Asya arasında tekrar tekrar karşılaşılan, istilalara açık bir köprü olmuştur. Hem İngilizce ve Rusça kaynaklara hem de Farsça ve Arapça çevirilere dayanan bu yetkin çalışma, bölgenin Ermeniler, Azeriler, Çeçenler, Dağıstanlılar, Çerkezler ve Gürcüler de dahil olmak üzere yerli toplulukları ve onların, bölge yaşamında bugün hâlâ rol oynayan bölge dışından topluluklarla ilişkileri üzerinde yoğunlaşmakta. Kitap bunun yanı sıra, Kafkas ülkelerinde Rus emperyalizminin rolüne ve yerli topluluklarının büyük bir kısmının nazik dengelere dayanan bağımsızlık girişimleri uğruna umutsuz mücadelelerine eleştirel bir bakış açısı da sağlamaktadır.